

Հ Ա Ի Ա Տ Ք

«Ջրարտ» պատերազմն պատերազմեցայ, զրմբացսն
կատարեցի, զհաւատսն պահեցի» (Բ. Տիմ. Գ. 7),

Ս. Պողոս Առաքեալ աւարտութեամբ եւ որդար պարծանքով իր սիրելի աշակերտին՝ եւ հոգեւոր զաւկին՝ Տիմոթէոսին (եւ անով մեղի) կ'ըսէ. «Հաւատաբար պահեցի»։ Այսինքն՝ Քրիստոսի եւ Անոր Ս. Աւետարանին եւ Եկեղեցիին ճշմարտութեանց ամբողջութիւնը անաղարտ պահեցի։

Ծերունագարդ անպարտելի Առաքեայր, իր այս նուիրական խօսքը կը զրկէր իր կեանքէ վերջին օրերուն, երբ թագաւորներու եւ դատաւորներու ատենաները ելլելէ վերջ՝ Հռոմի խոնարհ եւ մութ բանտը նետուած էր, ներսն կայսեր օրով։ Առաքեալը իր Թուղթի մերջաւորութեան կ'ըսէ. «Յառաջում ատենին՝ ոչ ոք ինձ ի թիկունս եկաց, այլ ամենեւին թողիմ զես. մի՛ Համարեացի նոցա այն. այլ Տէր օգնեալ ինձ եւ զօրացոյց զիս, զի ինեւ քարոզութիւնն Հաստատեացի, եւ լուցեմ ամենայն Հեթանոսք. եւ ապրեցայ ես ի բերանոյ առեւծուն»։

Միւս կողմէ իր կեանքի ձմրան հետ՝ Հասած էր նաեւ Հռոմի ձմրան ստանալուն, եղանակը, եւ օտարութեան մէջ անձկութիւնը պատած էր զինք։ Բայց Առաքեալը անկուն՝ յիշելով քարոզութեան իր անցուցած ջանքը օրերը՝ Եփեսոսի եւ Տրոիա-դասի մէջ, եւ մանաւանդ իր վերաբերուն եւ Բանկազին ձեռագիր մագաղաթները, կը պատուիրէ իր սիրելի որդւոյն եւ Եփեսոսի Եպիսկոպոսին. «Զփիլոնն թողի ի Տրոիադա առ Կարպոսի, յորժամ գայցես՝ բերջիր եւ զդիրսն, մանաւանդ զմատենանն»։

Ս. Պողոս Առաքեալ, մինչեւ այն օրերը երբ ինք կը գրէր թէ՛ «Հաւատաբար պահեցի», բազմաթիւ վտանգներէ, չարչարանքներէ, բանտերէ եւ ծծոճերէ, նեղութիւններէ ու վիշտերէ անցած էր՝ ինչպէս ասիկն կ'անցնի

կրակի բովէն, առաւել եւս փայլելով։ Ուրեմն զիւրին չէր պահել այն բարի աւանդը որ տրուած էր իրեն, որով հանդիսացաւ քրիստոնէութեան Հաւատքի եւ ճշմարտութեան առաջին ջանակիրը եւ մեծ ախոյեանը, եւ կրցաւ թելադրել Համարձակութեամբ՝ որ իրեն Հետեւինք ու Նմանիլք, ինչպէս որ ինք նմանեցաւ Քրիստոսի։ Ու անհաւանջ իր բարի պատերազմին մէջ՝ կը գոչէ բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն. «Հաւացողք ի զօրադուրսն Հաւատոց եւ ի կատարին Յիսուս, որ փոխանակ ուրախութեանն որ նմա առաջի կայր՝ յամեն տաղիս, արհամարհեաց՝ զամօթն, Նստաւ ընդ աջմէ աթոռոյն Աստուծոյ» (Եբր. ԺԲ. 2)։

Ի՞նչ է Հաւատքը։

Հաւատքն է «Յուսացելոց իրաց Հաստատութիւն, եւ յանդիմանութիւն որոց ոչն կրելին. զի նովաւ վկայեցան առաջինք» (Եբր. ԺԱ. 1)։ Հստ որում Ս. Դիոնիսիոս Աստուծածարան կը վկայէ. «Հաւատն է Հաստատ կայումն. որ յարէ՛ զճշմարտութիւնն ի մարդ, եւ զմարդն ի ճշմարտութիւն»։ Այսինքն՝ Աստուած ճշմարտութիւն է, իսկ մարդը Հաւատքով կը յարի եւ կը մերձենայ ճշմարիտ Աստուծոյ։

Մարդկային միտքը եղական է, իսկ Աստուած՝ անեղ. արդ՝ եղականը չի՛ կրնար անեղը տեսնել։ Երկրորդ՝ որովհետեւ մարդկային միտքը չափաւոր է, եւ Աստուած՝ անչափ, չի՛ կրնար չափաւորել իմանալ անչափը։ Իսկ Հաւատքը որովհետեւ Աստուծոյն է՝ եկած է մեղի՛ անիկա՛ միայն կրօնայ տեսնել եւ իմանալ զԱստուած։ Յայտնի է թէ՛ դիտութիւնը կը Հետեւի բնութեան իրերուն եւ բնութեանն վեր ոչինչ կը տեսնէ. ուստի ո՛ւր որ բնութիւնը չի կրնար Հասնիլ՝ հոն նաեւ միտքը չի Հասնիր։ Իսկ Հա-

ւատքը կը տեսնէ բնութիւնէն՝ աւելի բարձր, ինչպէս է՝ Աստուած։ Եւ կը հաւատայ Աստուծոյ ազնկեկեղծութիւնը որ կը գործէ աւելի վեր քան բնութիւնը։ Այս աշխարհի իմաստունները գիտութեան համար արդարեանք չեղան եւ ո'չ ալ իրենց գիտութեան համար մեռան։ Իսկ անոնք որոնք հաւատք ունեցան, նաեւ մեռան հաւատքի համար եւ արդարացաւ, ինչպէս Պօղոս Առաքեալ եւ մարտիրոսաց դասերը։ Ըստ որում՝ Ս. Գիրքը կ'ըսէ, «Հաւատաց Արարեալ Աստուած» եւ համարեցաւ նա «յարդարութիւն» (Մինդ. Ժ. 6։ Գաղատ. Գ. 6)։ Ուղղափառ վարդապետները այսպէս կը սահմանեն թէ՛ Հաւատան, ի լուսաւորութիւն մտաց, հեղեւ ի յառաջին լուսոյն ի բանական անձն, առ ի ճանաչել զհոգեւոր բարիքն»։ Իսկ իմաստասէրներէն մին կ'ըսէ. «Վիստար գիտութիւնը անհաւատութեան կը տանի, իսկ լուսան գիտութիւնը՝ հաւատքի կ'ազատէ»։

Ուստի անհրաժեշտ է մարդկային ամէն հոգիի համար հաւատք ունենալ աներկ-բայօրէն, ինչպէս առաքեալն ալ կը խրատէ. «Հաւատալ արժան է այնմ որ մերձեանայ առ Աստուած. թէ՛ է Աստուած, եւ որ ինդրեւ զնա՝ լինի պարզեւատու» (Եբր. ԺԱ. 6)։

Մարդս՝ երեք կերպով հաւատքը կ'ընդունի իր մէջ։ Առաջին՝ ականջի լուսով, ինչպէս Եսայի մարգարէն կ'ըսէ. «Ո'չ լուսայք, եւ ո'չ պատմեցաւ ձեզ» (Ես. Խ. 21)։ Երկրորդ՝ մտքի իմացմամբ. մարգարէն կ'ըսէ. «Ո'չ իմանայք եւ ո'չ գիտացիք»։ Երրորդ՝ աչքի տեսութեամբ, քոս որում՝ «Ամբարձէք զայս ձեր եւ սեսէք, ո՞ հաստատեաց զամենայն» (Ես. Խ. 26. ՄԱ. 5)։

Որովհետեւ ըստ առաքեալին. «Հաւատք ի լսելոյ են, եւ լուր ի բանէն Քրիստոսի» (Հռովմ. Ժ. 17)։ Հաւատքը՝ Աստուծոյն եւ Աստուծոյ համար, եւ այս համագոյքը ստեղծողը ինքն է։ Որովհետեւ օրեւէ բանի մը ինքիւրմէ սկիզբ եւ պատճառ ըլլալը անկարելի է. նաեւ բացայայտ է որ «Տէր Աստ-

ւած առաջին, եւ սա յապայ է, եւ չէր ոչ ոք բաց յԱստուած»։ Ապա ուրեմն՝ ամենու, սկիզբն ու պատճառը Աստուած է, ինչպէս միակ թիւը՝ թիւերու բազմութեան, իմաստասէրներէն մին կ'ըսէ. «Է ոմ» որ շարժէ զերկնային մարմին, եւ ինքն մի է, եւ անմարմին է, անբաւազօր եւ անեղ է. վստօ որոյ եւ անվարձան է»։ Անտ թէ որո՞ւ պէտք է հաւատալ եւ պաշտօն մատուցանել։

Հաւատքը բարձրագոյն առաքինութիւնն է յոյսն եւ աստուածային սէրէն յետոյ, որը կը բնակի մարդու հոգոյն զօրութեան երրորդ մասին մէջ, այսինքն՝ բանականութեան մէջ, իսկ բանականութեան՝ իմացական մասին մէջ։ Հաւատքին տեսակը երեք է. առաջին՝ անկատար հաւատք, զոր դեւերն ունին՝ որոնք բռնապատեալ կ'ըսէին թէ՛ «Գիտեմք զգեղ ո'վ եւ տուրք Աստուծոյ. մի՛ յառաջ քան գտածանակն տանջիր զեղք»։ Իսկ Յակոբոս Տեսնեղաբար Առաքեալ կ'ըսէ. «Դու հաւատաս զի մի է Աստուած՝ բարեւ առնես. եւ զեւք հաւատան եւ ուրբին»։ Երկրորդ՝ մեռեալ եւ անտեսակ հաւատք, զոր անունով քրիստոնեաները միայն ունին։ Ըստ Յակոբոս Առաքեալի. «Հաւատք առնց գործոց մեռեալ են»։ Իսկ երրորդն է՝ տեսակաւոր, կենդանի եւ կատարեալ հաւատք։ Այսինքն ստորեւոր եւ ընտրեալներու հաւատքը՝ զոր Աստուծոյ սիրով եւ բարի գործերով ստացան։ Ըստ որում Պօղոս Առաքեալ կ'ըսէ. «Ո'չ թլփատութիւն ինչ է՝ եւ ո'չ անթլփատութիւն. այլ հաւատք սիրով յարողեալ» (Գաղ. 2. 15)։ Եւ աշխարհի հաւատքի վարձքը շատ է եւ անպատելի, որով վարձատրուեցան Ենովք, Նոյ, Աբրահամ, Իսահակ, Յակոբ եւլի։ Ահա այսպիսի հաւատքի համար էր որ մարտիրոսները չարչարուեցան, ճգնաւորները նահատակուեցան, եւ բոլոր բնաւորեալներու դասերը այս հաւատքով մեռան եւ պատկուեցան՝ ինչպէս Սուրբ Ստեփանոս Նախաարկաւազ եւ առաջին մարտիրոսը՝ Ստեփանոս Պօղոս Առաքեալ՝ որ կ'ըսէ-

«Ջրնթացն կատարեցի՝ զհաւատն պահեցին»։ Վարդապետները կ'ըսեն թէ հաւատքի տոնը մէկ է, բայց երկու զօրութիւն ունի։ Առաջինն է՝ ուղղափառ դաւանութեան հաւատք՝ որ է ուղիղ խոստովանութիւնը Ամենասուրբ Երրորդութեան։ Իւրաքանչիւր Հիմարիտ քրիստոնեայ զայս կ'ընդունի մկրտութեամբ սուրբ աւազանէն, Աստուծոյ շնորհով եւ զօրութեամբ։ Երկրորդ՝ առաքելաշէնքով, մարդարէններու եւ վարդապետներու սուրբ գրեթէ զայս գրեցին։

Հաւատքը՝ ուխտն ու դաշինքն է Աստուծոյ հետ, որով կը հնազանդինք Անոր։ Ան որ անհաւատ է՝ անհնազանդ է Աստուծոյ, իսկ ան որ հաւատացեալ է՝ հնազանդ է Անոր։ Հաւատքով է որ շնորհքն ու որդեգրութիւնը կ'առնենք այստեղ։ Իսկ քարի գործով փառքը եւ արդիւնքը՝ կը ժառանգենք յաւիտեական կեանքի։ Այստեղ՝ յոնորքը կը ստանանք, իսկ այնտեղ՝ փառքը։

Հաւատքը ընդունուած է որպէս «բաւոյն արքայութեան», եւ, «հիմն հոգեւոր շինուածքին»։ Հաւատքի վէմը Քրիստոսն է, ըստ Առաքեալին. «Ձի հիմն այլ ո՛չ ոք կարէ զնի՛ն քան զեղեակն՝ որ է Յիսուս Քրիստոս» (Ա. Կորնթ. Գ. 11)։ Մ. Պետրոս Առաքել կ'ըսէ. «Ան որ մատուցեալ էք ի վէմն կենդանի. որ թէպէտ ի մարդկանէ անարգեայ, այլ առ ի յԱստուծոյ ընտրեալ եւ պատուական է» (Ա. Պետ. Բ. 4)։ Իսկ Եսայի մարգարէ կ'ըսէ. «Վասն այնորիկ այսպէս ասէ Տէր Տէր, ահաւասիկ ես զնիմ ի հիմունս Սիոնի վէմ թաղմապատիկ, որնտրի գլուխ անկեան զպատուականն ի հիմունս նորա, եւ որ հաւատացէ ի նա՝ մի՛ ամաչեսցէ» (Իս. ԻԸ. 16)։

Հաւատքը՝ լոյսն է հոգիին, ինչպէս աչքը՝ մարմնին։ Եւ ինչպէս մեր աչքին լոյսը կը միանայ արեգակի լոյսին եւ ապա կը կարողանայ տեսնել՝ գոյքը, ձեւը, եւ չափը, այսպէս ալ Աստուծոյ իմացական լոյսը՝ կը միաւորուի քանական մտքի լոյսին հետ, եւ անով կը տեսնենք երկնային եւ երկրաւոր գիտութեանց զանազանութիւնը,

ու կը հաւատանք Աստուծոյ։ Ըստ որում՝ Սաղմոսերգուն կ'ըսէ. «Ի՛նչ է, Տէր, ագրիւր կենաց, եւ լուսով երեսաց լոյս տեսանեմք զլոյս» (Սաղմ. ԼԵ. 10)։ Այս է լոյսը հաւատքի՝ որ Աստուծոյ իմացական չորհուրէր կը ճառագայթէ մեր մտքին մէջ։ Ասոր վրայ կը հասնի օրինակ եւ Աւետարանի ճշմարտութեան լոյսը եւ կը հաստատէ մեր մէջ հաւատքը։

Հաւատքը պէտք է պահել անեղծ, անաբատ, ուղիղ, մաքուր եւ հաստատ։ Ուստի անհրաժեշտ է հնազանդութիւն եւ հաւատարմութիւն։ Մեղի տրուած այս բարի աւանդին հանդէպ պէտք է ըլլանք հաւատարիմ, եւ հնազանդ՝ Տուողին։ Առաքեալն ալ, Տիմոթէոսին հետ մեղ խրատելով կ'ըսէ. «Այլ դու հաստատուն կաց յոր ուսարդ, եւ հաւատարիմ եղեր» (Բ. Տիմ. Գ. 14)։ Ինչպէս՝ «Որում եղէ ես հաւատարիմ» (Ա. Տիմ. Ա. 11)։ Որովհետեւ Աստուած հաւատարիմ է (Սաղմ. ՃԽԳ. 13) Իբրոյր խոստումներուն եւ գործերուն մէջ. «Եւ նա հաւատարիմ մնաց» (Բ. Տիմ. Բ. 3)։ Մեղի կը մնայ հաւատարիմ ըլլալ Անոր, ինչպէս որ Ինք՝ Ամենազօր, Աստուած, առանց մեղ արհամարհելու, մարդկութիւնը փրկելու համար՝ «Հաւատարիմ եղեւ յաշխարհ» (Բ. Տիմ. Գ. 16)։ Ըստ որում՝ Սոկրատ կ'ըսէ. «Լէր հաւատարիմ այնիկ, որ հաւատարիմ է թեղ, եւ ոչ եղիցի թեղ յար»։ Իսկ Արիստոտէլ կ'ըսէ. «Մի՛ կորուսաներ երբեք զհաւատարմութիւնդ, զի այդ է գործ իմն անպատեհ մարդկան եւ պատկառող տրդայոց»։ Մեծահանճար Սոկրատն իմաստուն կ'ըսէ. «Այր հաւատարիմ օրհնեսցի յոյժ» (Առակ. ԻԸ. 20)։

Արդ՝ Աստուծած ամէն բանէ առաջ հաւատք կ'ուզէ մարդ արարածէն։ Տէր Յիսուս երբ հիւանդները կը բժշկէր, նախ հարց կու տար ըսելով. «Հաւատա՞յ՞՝ եթէ կարող եմ առնել ձեզ դարդ» (Մատթ. Թ. 28) եւ երբ պատասխանը կ'առնէր թէ՛ «Հաւատամ Տէր», այն ատեն միայն՝ աստուածային բուժը կ'ուսկանէր ու թողութիւնը կը շնորհէր,

լսելով՝ «Ե՛րբ ի խաղաղութիւն: ...Թող-
եալ լիցին քեզ մեղք քո: ...Հուսաւք թո կե-
ցուցին ղքեզ: ...Ըստ հաւատոց ձերոց ե-
ղիցի ձեզ»։ Ուրիշ ատեն առաքեալներուն
յանդիմանեց ըսելով՝ «Ո՛ւր ես հաւատք
ձեր» (Ղուկ. Ը. 25)։ Անոնք ըսին. «Տէ՛ր,
յաւել մեզ հաւատա» (Ղուկ. ԺԲ. 5)։

Հաւատքը անհրաժեշտութիւն մըն է
կեանքի ընթացքին, ներկան շահելու եւ յա-
ւիտենականութիւնը ապահովելու համար.
«Որ հաւատայ յիս ո՛չ երբէք ծարաւեսցի»
(Յով. 2. 35)։ Դարձեալ. «Որ հաւատայ՝
ընդունի ղկեանս յաւիտենականս» (Յով.
2. 47)։

Հաւատքը հոգիի անխոցելի վահանն է։
Հաստատունն եւ ուղիղ հաւատքով պէտք է
դէմ դնենք մեր հոգիներու թշնամիին. ըստ
Պետրոս Առաքեալի. «Որում ի դիմի հա-
կանիցիք հաստատեալք հաւատովք» (Ա.
Պետր. Ե. 9)։ Ով որ չունի կենդանի հա-
ւատք, ուրեմն չունի լոյս եւ չունի աստ-
ւածահաճոյ կեանք, որովհետեւ դատա-
պարտեալ մըն է Աստուծոյ առջեւ, յաւի-
տենական Թաղաւորին առջեւ, եւ ոչ թէ
մահկանացու Թաղաւորին։ Ըստ որում. «Եւ
որ ոչ հաւատայ ի նա՝ արդէն իսկ դատա-
պարտեալ է, զի ոչ հաւատաց յանուն
Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ» (Յով. Գ. 18)։

Արդ՝ «Հաւատաս պահեցի» ըսելով ա-

ռաքեալը ցոյց կու տայ թէ մեղի շնորհւած
հաւատքը պէտք է պահել եւ չկորսնցնել։
Որովհետեւ ոմանք ունեցան եւ կորսնցու-
ցին, որոնցմէ էր Դեմաս, եւ որով մասին
Առաքեալը կ'ըսէ՝ «Զի Դեմաս եթող դեա եւ
սիրեաց զաշխարհ, եւ զնայ ի Թեսաղո-
նիկէ» (Բ. Տիմ. Գ. 9)։ Ասոր համար Սե-
նեկա կ'ըսէ. «Ան որ իր հաւատքը կը կոր-
սնցնէ, անկէ աւելի մեծ բան չի կրնար
կորսնցնել»։ Գրուած է թէ «Արդարեւ հա-
ւատքով պիտի ապրի» (Գաղ. Գ. 11)։

Ս. Պողոս Առաքեալ իր հոգւոյն մէջ պա-
հեց ամենակենսականը եւ պատուականա-
դոյնը։ Իրեն համար ամենանուիրականն ու
վեհազոյնը երկրաւոր հարստութիւններն ու
աշխարհային մեծութիւնները չէին, այլ
միայն հաւատքը, որ կու տայ կեանքի եր-
ջանկութիւն, խղճի հանդիսութիւն, մտքի
անդորրութիւն եւ հոգիի անընդմէջ խաղա-
ղութիւն։ Հաւատքը երբ խլեն մարդու հո-
գիէն, այն ատեն՝ կը մեռնի մարդը՝ բարո-
յապէս եւ իրապէս։

Ուստի մաղթենք որ Աստուած մեզ հա-
տատուն պահէ ճշմարիտ եւ ուղիղ հաւատ-
քին մէջ, որպէսզի մենք ալ կարողանանք
ըսել. «Ջրաբուք պատերազմն պատերազմե-
ցայ, զընթացան՝ կատարեցի, զհաւատսն
պահեցի», որով փառաւորութիւն Ամենասուրբ
Նրորդութիւնը յաւիտենան յաւիտենից։

ԴԱՆԻԷԼ ՎՐԴ. ՇԱՄԼԵԱՆ